

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 11 Issue 3, June 2019

DOI Number: 10.9737/hist.2019.744

Araştırma Makalesi

Makalenin Geliş Tarihi: 28.02.2019 Kabul Tarihi: 18.06.2019

Atf Künyesi: Yüksel Babanoğlu Bayıl, "Berlin Antlaşması Sonrasında Balkanlar'da Güvenlik ve Asayiş Meselesi", *History Studies*, 11/3, Haziran 2019, s. 861-880.

Berlin Antlaşması Sonrasında Balkanlar'da Güvenlik ve Asayiş Meselesi

The Issue of Security and Public Order at Balkans After the Berlin Conference

Dr. Yüksel Babanoğlu Bayıl

ORCID No: 0000-0002-2698-0671

Gaziantep Üniversitesi - Gaziantep

Öz: 19. yüzyılın başlarından itibaren Rus Çarlığı'nın izlediği Panislavist politikanın etkisiyle Balkan milletlerinin Osmanlı yönetimine karşı başlattıkları büyük isyan hareketi, bölgede asayiş sorunlarına neden olmuştur. Özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sonrası imzalanan Ayastefanos Anlaşması'yla Karadeniz'den Ege'ye kadar uzanan büyük Bulgar prensliğinin kurulması kararının, İngiltere ve diğer büyük güçlerin isteği doğrultusunda, Berlin Antlaşması'yla uygulamaya konulmaması bölgedeki güvenlik sorununu büsbütün artırmıştır. Zira Bulgarlar, hayal kırıklığına rağmen isteklerinden vazgeçmemişler ve Doğu Rumeli'yi Bulgar Prensiği'ne katmak için her yolu denemişlerdir. Özellikle bölgedeki nüfus dengesini kendileri lehine değiştirmek isteyen Balkan devletleri, çeteler vasıtasıyla bir takım tedhiş hareketlerine girişmiş ve bölgedeki Müslüman Türk unsurunun bölge dışına itilmesine çalışmıştır. Osmanlı Devleti, çetelere karşı mülkî ve askerî tedbirler alarak asayişini temin etmeye çalışmıştır. Bu çalışmada, Berlin Antlaşması'na karşı bölgede duyulan memnuniyetsizlik ve Osmanlı Devleti'nin etnik terör hareketleri karşısında asayişini temini hususunda bir değerlendirme yapılacaktır. Etnik teröre karşı Osmanlı Devleti'nin izlediği yolların belirlenmesi, günümüz Türkiye'sinin benzer sorunlara karşı mücadelesine katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Berlin Antlaşması, Balkan, Asayiş, Emniyet, Çete.

Abstract: The great rebellion movement, against the Ottoman government, of Balkan Nations influenced by the Russian's Panislavist policy that was adopted from the beginning of 19 centuries caused immense security problems. Especially, with the Treaty of San Stefano –Ayastefanos- signed after the Ottoman-Russian War of 1877-1878, the provision of the foundation of Great Bulgarian Principality extended from Black Sea to Aegean Sea spread the confusion completely because of not to be put into practice by the wishes of England and the other Great powers with The Treaty of Berlin. Thus, despite their disappointment Bulgarians did not give up their demands and did anything to annexed East

· Bu çalışma 2011 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi, "I. Uluslararası Tarih Sempozyumu: Berlin Konferansından Günümüze Büyük Güçler ve Türkiye" sempozyumunda sunulmuş olan "Berlin Konferansı'ndan Sonra Balkanlarda Asayişin Temini Meselesi" adlı bildirinin genişletilmiş halidir.

Rumelia. The Bulgarian leaders , exceptionally to change population level in their's favour in the region, tried to expel the Muslim-Turks by terrorism. The Ottoman goverment strive to provide protection against these guerillas by taking civillian and military measures in the region. In this paper an evaluation will be made about the dissatisfaction in the discript due to The Treaty of Berlin and providing security of the Ottoman Empire against terrorism. Determination of the way that Otoman Empire traced against terror will help the struggle of Turkey against the problems like that.

Key Words: The Treaty of Berlin, Balkans, Public Order, Security, Gang.

Giriş

Fransız Devrimi'nin etkisiyle yaygınlaşan milliyetçilik kavramı, 19. yüzyılda başta Avrupa devletleri olmak üzere Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarında etkisini göstermiştir. Bilhassa Avrupa'yla yakınlığından dolayı özgürlük, eşitlik, vs. kavramlar kısa zaman içerisinde Balkan uluslarını tesiri altına almış ve bu dönemde milli bilinç uyanmaya başlamıştır. Dolayısıyla 19. yüzyıl Osmanlı Devleti açısından Balkan milletlerinin kendi ulusal devletlerini kurmak üzere ayaklanmaya başladıkları dönem olurken, ulusal devlet kurma yarışına giren Balkan ulusları, Avrupalı devletlerin desteğini de almışlardır. Dolayısıyla bu süreçte "Büyük Güçlerin" menfaatlerinin çatışma merkezi olan Balkanlar, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Osmanlı yönetiminin kendisini daha da şiddetli krizlerle karşı karşıya bulduğu bir yer olmuştur¹. Savaş sonunda imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile Bulgarlar, Büyük Bulgaristan Prensiğini kurma hayaline kavuşmuşlardır. Ancak Avrupalı Büyük Güçlerin, Rusya'nın bu bölge üzerinde nüfuzunun artmasından rahatsız olmaları üzerine antlaşma şartları yeniden görüşülmek üzere Berlin'de bir konferans düzenlenmiştir. Konferans sonunda imzalanan Berlin Antlaşması ile Büyük Bulgaristan Prensiği üç parçaya ayrılmıştır. Ancak bu durum Bulgarları hayal kırıklığına uğratmışsa da Büyük Bulgaristan'ı kurma fikrinden vazgeçirmemiştir. Dolayısıyla 1878 yılında Berlin Antlaşması'nın imzalanmasından sonra bölgenin siyasi ve fiziki sınırları, giderek artan silahlı çeteler marifetiyle şekillendirilmeye çalışılmıştır. Buradaki çetecilik faaliyetleri, sıradan bir yol kesme ve soygun hadisesinin çok daha ötesinde, milli bir gaye doğrultusunda birleşen insan kümelerinin, mevcut düzene karşı yaptığı gayrinizami savaşlardır². Genellikle Büyük Güçlerden aldıkları destekle, kendi millî propagandalarını yaparak halkı isyana teşvik eden bu silahlı küçük gruplar, buldukları bölgelerde asayişin bozulmasına yol açmışlardır. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin bölgede nüfuzu zayıflamıştır. Asayişsizlik meselesi karşısında Osmanlı Devleti yöneticileri mülki, idari ve askeri tedbirler almaya çalışmış ancak devletin içinde bulunduğu şartlar, bölgede asayişin temin etmenin ne kadar güç olduğunu göstermiştir. Yaşanan bu gelişmeler Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyıl başlarından 20. yüzyıl başlarına kadar bölgeden çekilmesine neden olmuştur.

Bu çalışma 1878 Berlin Konferansı sonrasında Balkan uluslarının, dönemin temel olgularından biri olan milliyetçilik akımının da etkisi ile Osmanlı Devleti hâkimiyeti altından çıkmak için sıklıkla başvurduğu çetecilik faaliyetlerini, Osmanlı Devleti'nin bu faaliyetlere

¹ Hasip Saygılı, "Rumeli Müfettişliği Döneminde (1902-1908) Makedonya'da Yunan Komitecileri ve Osmanlı Devleti", *Güvenlik Stratejileri*, Yıl: 11 Sayı: 21, s. 148.

² Polat Safi, "Üç Tarz-ı Çete", *Kebikeç* S. 34, 2012, s.91.

karşı almış olduğu tedbirleri ve bunların bölgedeki Müslüman-Türk halka yansımalarını genel hatlarıyla incelemeyi amaçlamaktadır.

1. 19. Yüzyıl Başlarından 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na Kadar Balkanlar'da Genel Durum

XIX. yüzyılda Avrupalı Büyük Güçlerin sömürgelerindeki menfaatlerini koruma isteği, Balkanlar'm Türk Boğazlarının, Anadolu'nun ve Akdeniz'in önemini daha da artırmıştır. Avrupalı Büyük Güçler bahsi geçen bölgeler üzerindeki emperyalist isteklerini gerçekleştirmek üzere Şark Meselesi siyasetini geliştirmiş ve bu sayede Balkanlar'da Türk hâkimiyetine son vermek üzere Osmanlı tebaası olan Hristiyan cemaatlerin istiklâl veya muhtariyetini temin etmeye, Türk olmayan toplulukları isyana teşvik ederek Osmanlı Devleti'nden koparmaya çalışmıştır³. Dolayısıyla 19. yüzyıl çıkar çatışmalarının merkezi olan Balkan coğrafyasının modern siyasi haritasının biçimlendiği dönem olmuştur⁴. Bu süreç içerisinde Rusya, 18. yüzyıldan beri izlediği Kafkaslara ve Balkanlar'a hâkim olma ve sıcak denizlere inme politikası doğrultusunda her fırsatta Osmanlı topraklara saldırmaktan geri durmamıştır. Osmanlı tebaası olan gayrimüslim unsurları, özellikle Slavları kışkırtarak Osmanlı idaresine karşı isyana teşvik etmiştir. Diğer taraftan 19. yüzyılın ikinci yarısında İtalyan ve Alman birliklerinin kurulmasıyla, Viyana Kongresi ile oluşturulan devletlerarası denge bozulmuş, Rusya da bu durumdan istifade ederek Paris Antlaşması'nın Karadeniz'in tarafsızlığı ve silahtan arındırılması maddelerini tek taraflı olarak kaldırmıştır⁵. Ancak Rusların, Tuna'nın güneyine geçmesine mani olmak ve Osmanlı Devleti'nin Rus etkisi altına girmesini engellemek olan İngiltere, Rusya'nın bu durumundan oldukça rahatsız olmuştur⁶. Paris Barış Antlaşması'ndan sonra, Rusya'nın bıraktığı boşluğu doldurmak isteyen Fransa, diğer Avrupalı devletlerden geri kalmamış ve Balkan milletlerinin hamisi gibi davranarak Osmanlı Devleti içerisindeki her türlü bağımsızlık hareketini desteklemiştir⁷. Diğer taraftan Islahat Fermanı'na dayanılarak Paris Antlaşması'na dahil edilen hüküm ile Osmanlı'nın gayrimüslim tebaası, yasal olarak yabancı bir devlete şikâyette bulunma hakkı kazanmıştır⁸. Bu durum bağımsızlıklarını kazanmak isteyen Balkan uluslarının Büyük Güçlerin dikkatini bölgeye çekebilmesi için önemli bir fırsat olmuştur. Dolayısıyla 19. yüzyıl boyunca başta Rusya olmak üzere Avrupalı devletler Balkanlar'daki çıkarlarını korumaya çalışırken, Balkan halkları da Büyük Güçlerin emellerini gerçekleştirmesinde, potansiyel destek olarak görülmüştür⁹.

Balkanlar'da ilk milliyetçi isyanını Sırp çıkarmıştır. Sırp yaklaşık yüzyıl boyunca bağımsızlıklarını elde etmek ve büyük Sırbistan'ı kurmak için kendi nüfuz bölgeleri olarak kabul ettikleri Bosna Hersek'i ele geçirmek için her fırsatı değerlendirmişlerdir¹⁰. Bu bağlamda 1804 yılında Kara Yorgi önderliğinde çıkan ilk Sırp isyanını, 1815 yılında Miloş Obronoviç'in

³ Nedim İpek, "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı", *Türkler*, C. 13, İstanbul 2002, s.9

⁴ Mark Mazower, *Bizans'ın çöküşünden Günümüze Balkanlar*, Çev: Ayşe Özil, Alfa Yay, 2. Baskı, İstanbul 2017 s. 124.

⁵ İpek, a.g.m., s. 9.

⁶ Zafer Gölen, "1857-59 Bosna Hersek İsyânı", *Belleten*, C. LXXIII-S. 267, (Ağustos) 2009, s. 470.

⁷ Gölen, a.g.m., s. 470.

⁸ Gölen, a.g.m., s. 472.

⁹ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar*, Küre Yayınları, İstanbul 2009, s. 213.

¹⁰ Gölen, a.g.m., s. 466.

önderliğini yaptığı isyan takip etmiştir. Her ne kadar Kırım Savaşı'nın sonucu bekledikleri gibi çıkmamışsa da savaş sonrasında yapılan Paris Antlaşmasıyla, Karadağlılarla birlikte Avrupalı devletlerin desteğini kazanmışlardır¹¹. Yunanlılar ise 1821 yılında, Etnik-i Eterya Cemiyeti ve Rusya'nın etkisiyle önce Eflak ve Boğdan ayaklanmasını, ardından da Mora isyanını çıkarmışlardır¹².

Balkan ulusları arasında bilhassa Bulgarlar, Osmanlı Devleti'ne karşı yapılan savaşlarda Rusya'ya ellerinden gelen yardımı yapmışlardır. Karşılığında da Rusya'nın desteğini alarak Osmanlı yönetimine karşı isyanlar çıkarmışlardır. Bu isyanların başlıcaları 1830 yılında Şehirköyü ve Berkofça kazası isyanı, 1835'de Tırnova isyanı, 1841'de Niş isyanı, 1849 -1850 yıllarında ise Vidin isyanıdır¹³. Elbetteki bu isyanların çıkarılmasında Sırp'ların da büyük desteği olmuştur¹⁴. Kırım Harbi'nin sonlarına doğru Balkanlar'da isyanların artmasıyla Rumeli'ye geçen Mithat Paşa, maiyetindeki askerlerle beraber dolaşarak eşkıyayı tedip ve tenkil etmiştir¹⁵. Ancak bu tarihten itibaren bölgedeki eşkıyalık hareketleri çeşitli ihtilal komitelerinin kurulmasıyla ihtilalci çete faaliyetlerine dönüşmüştür. Kendi millî propagandalarını yapan bu çeteler, halkla iç içe olduklarından dolayı, halkı isyana hazırlamış ve diğer karşıt çetelerin propagandalarını sindirmeye çalışmışlardır¹⁶.

2. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları Sırasında Balkanlar'ın Durumu:

Islahat Fermanı'nın ilânından sonra Balkanlar'da gelişen olaylar ve Rusya'nın Panslâvizim politikası doğrultusunda Bulgar milliyetçiliği büyük bir gelişme göstermiştir. Özellikle 1870 yılında Bulgar Eksarhlığı'nın kurulması ve Avrupalı devletlerin desteği ile Bulgar millî kültürü ve bir aydın kitlesi oluşturulmuştur. Böylelikle Rusya'nın Panslavizm politikası doğrultusunda kullanabileceği bir kuşak ortaya çıkmıştır. Nitekim başta Rusya olmak üzere Avrupalın destekleri neticesinde Bulgar ihtilâl komiteleri kurulmuş ve Bulgarlar 1840-1875 yılları arasında kendi devletlerini kurmak üzere birkaç defa isyana teşebbüs etmişlerdir¹⁷. Ancak bu dönemde isyanlar geniş halk kitlesinin desteğinden mahrum olduğu için Osmanlı Devleti isyanları bastırmıştır. 1875 ve sonrasında büyük halk kitlelerinin de desteğini alan isyanlar, devletlerarası bir krize dönüşmüştür. Özellikle 1876 Batak hadisesi, İngiltere'nin doğu politikasını değiştirmesinde önemli bir rol oynamıştır. Batak Rodop Dağları'nın kuzeyinde yer alan stratejik bir geçiş yolu olduğundan, Bulgar asiler tarafından fesat ocağı haline getirilmiş bir yerdi. Osmanlı yetkilileri isyanları bastırmak için asilerin üzerine askeri kuvvet göndermiştir. Ancak gönderilen müfreze gücün yeterli olmaması nedeniyle etraftan gönüllü başıbozuklar da bu müfrezeye katılmıştır. Maalesef başıbozukların, disiplinsiz hareketi ve

¹¹ Gölen, a.g.m., s. 466.

¹² M. Hüdaî Şentürk, *Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1850-1875)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s.106.

¹³ Şentürk, *age*, s.108-109.

¹⁴ Halil İnalçık, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, Eren Yayınları, İstanbul 1992, s. 58.

¹⁵ Şentürk, *age*, s. 113.

¹⁶ Mehmet Çanlı, "Balkanlarda Komitacılık ve Çetecilik: II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Oturumlarında Yapılan Tartışmalar ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir Değerlendirme", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı: 6/4 2017, s. 2826.

¹⁷ İpek, a.g.m., s.10.

Bulgar asilerin Müslüman ahaliye yapmış oldukları kötülöklere karşı duydukları öfke neticesinde bu tedip hareketi fazla şiddetli olmuştur¹⁸. Rusya zaman kaybetmeyerek yaşananları Osmanlı Devleti aleyhine bir kamuoyu oluşturmak için kullanmıştır. Tedip hareketi sırasında öldürülen Bulgarların sayısını abartarak isyanları genel bir Hristiyanlık propagandası haline getirmiştir. Yapılan propagandalar işe yaramış ve İngiltere’de Türk aleyhtarı kampanyalar başlamıştır¹⁹. Bu konuda özellikle Gladstone’un başı çektiği liberaller, “Bulgar katliamı” kampanyaları düzenleyerek İngiliz halkını provoke etmişlerdir. Ayrıca Türk yanlısı İngiliz dış politikasının terkedilmesini istemişler ve Bulgar mağdurlara para toplamak amacıyla yardım örgütleri organize etmişlerdir²⁰. Bu döneme kadar Balkanlar’daki İngiliz etkisinin sürdürülmesi için statükonun devamından yana bir politika izleyen İngiliz hükümeti, kamuoyu baskısı nedeniyle Türk hükümetini bir takım tedbirler almaya zorlamıştır. İngiltere’nin, başıbozukların Bulgarlara karşı katliam yaptığı konusunda Osmanlı hükümetine yaptığı suçlamalar ve baskılar sonucunda Osmanlı Devleti isyancılara af çıkararak onları serbest bırakmış, ayaklanmanın bastırılmasına katılan gönüllü başıbozukları ise idam edilmiştir²¹. Dolayısıyla İngiltere’nin bu tutumu doğu politikasındaki görüşlerinin değiştiğini ortaya koymuştur.

Osmanlı Devleti’nin uluslararası arenada yalnızlaştırılması Rusya’nın işine gelmiş ve yapmış olduğu teşvik ve tahrikler sonucunda Karadağ ve Sırbistan 1876 yılında Osmanlı Devleti’ne savaş ilân etmiştir. Ancak beklenilenin aksine Osmanlı Devleti isyanları bastırmıştır. Bu dönemde İngiltere’nin menfaati gereği Balkanlar’ın mevcut statüsünün değişmesine karşı olan tutumu²² ve Sırbistan ile Karadağ’ın Avrupalı devletlerin aracılığına başvurması sonucu olaylara Büyük Güçler de dahil olmuştur. Meselenin halli için İstanbul’da (Tersane) düzenlenen konferansta Balkan milletlerini bir ölçüde de olsa yatıştırmak amacı ile Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan’la ilgi olarak Osmanlıların toprak bütünlüğüne aykırı tekliflerde bulunulmuştur²³. Osmanlı devlet adamları ise tam da bu durumu önlemek, Avrupalı devletlerin Balkanlar’daki Hristiyan ahalinin haklarını korumayı bahane ederek, Osmanlı Devleti’nin iç işlerine karışmasını engellemek için konferans sırasında alenacele I. Meşrutiyet’i ilân etmiştir. Ancak tüm çabalara rağmen konferans Osmanlı Devleti’nin aleyhinde sonuçlanmıştır. Konferans sonunda Rusya, Osmanlı tebaası olan Ortodokslarla ilgili antlaşma hükümlerinin uygulanması için Osmanlı Devleti’ne baskı yapmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti’nin bu hükümleri kabul etmemesi üzerine İngiltere, olası bir savaşı önlemek için Londra’da görüşmelerin tekrar başlamasını sağlamıştır. Görüşmeler sonunda İngiltere, Rusya, Fransa, Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya ile imzalanan Londra protokolüne göre: Osmanlı Devleti, Bulgaristan ve Bosna-Hersek’te ıslahat yapacak; Tuna boylarındaki Türk ordularının sayısı, sulh zamanındaki sayıya indirilecek; Rusya, son yıllarda silah altına aldığı birliklerini terhis edecek ve kuvvetlerini Türk sınırından uzaklaştıracak; Karadağ, Türkiye’ye tâbi olmakla

¹⁸ Halil Sedes, *1878-1878 Osmanlı Ordusu Savaşları Bosna-Hersek ve Bulgaristan: 1875-1876 Bosna-Hersek ve Bulgaristan İhtilâlleri ve Siyasî Olaylar Başlangıç Birinci Kısım*, İstanbul 1946, s. 220-221.

¹⁹ Mithat Aydın, “1876 Bulgaristan Ayaklanmasının Osmanlı-İngiliz İlişkilerine Etkisi”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Yıl:2002(2) S.12, s.81.

²⁰ A.g.m., s.81-82.

²¹ Aydın, a.g.m., s.84-86.

²² İpek, a.g.m., s. 10.

²³ Mithat Aydın, “Doksanüç Harbi”, *DİA*, C.9,Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s.498.

birlikte Hersek sancağından Ortodoksların oturduğu iki kaza Karadağ'a verilecektir²⁴. Ancak görüşme neticesinde alınan bu kararları Osmanlı Devleti, kendi iç işlerine müdahale sayarak reddetmesi sonucu önceden hazırlıklara başlamış olan Rusya, Osmanlı Devleti'ne 24 Nisan 1877 yılında savaş ilân etmiştir.

Tuna ve Kafkaslar olmak üzere iki cephede cereyan eden savaş, Osmanlı askeri kademesindeki irtibatsızlık, askerî harekâtın İstanbul'dan yürütülmeye çalışılması, gerekli teçhizat yokluğu ve var olan teçhizatın da başarılı bir şekilde idare edilememesi üzerine Osmanlı Devleti'nin mağlubiyetiyle sonuçlanmıştır. Bu arada Ruslar, Edirne önlerine kadar gelmiş, padişah II. Abdülhamit, bizzat Rus Çarından mütareke talebinde bulunmak durumunda kalmış ve yapılan görüşmeler neticesinde 3 Mart 1878'de Ayastefanos Antlaşması imzalanmıştır²⁵. Anlaşmaya göre; Osmanlı Devleti, Bosna-Hersek'e muhtariyet verecek, Sırbistan, Karadağ ve Romanya'nın bağımsızlıklarını tanıyacak, Rumeli'de Hıristiyanların yaşadıkları yerlerde ıslahat yapacaktı. Ayrıca sınırları kuzeyde Tuna Nehri, doğuda Karadeniz, güneyde Ege Denizi, batıda Arnavutluğa kadar uzanan Osmanlı Devleti'ne bağlı, özerk, Büyük Bulgaristan Prensiği kurulacaktı²⁶. Bu şartlar altında Balkanlar'daki siyasi dengeyi Rusların lehine değiştiren antlaşma, başta İngiltere olmak üzere diğer Avrupalı devletleri rahatsız etmiştir. Nitekim İngiltere'nin ısrarları neticesinde, 13 Haziran 1878 tarihinde, Berlin'de bir konferans toplanmış ve 13 Temmuz 1878'de Berlin Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmaya göre Rusya'nın Balkanlar'da tek güç olması önlenirken, Sırbistan, Bulgaristan, Romanya ve Karadağ'ın bağımsızlıkları tanınmış, büyük Bulgaristan üç bölgeye ayrılmıştır. Bu doğrultuda Osmanlıya tabi olarak vergisini veren özerk Bulgaristan Prensiği kurulmuş, büyük devletlerin kuracağı komisyon tarafından hazırlanacak talimatnameyle nasıl idare edileceği belirlenecek olan Doğu Rumeli ile Makedonya bölgesi, ıslahat yapılması şartıyla Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştır²⁷. Bu da göstermişti ki Osmanlı Devleti Balkan coğrafyasında egemenlik haklarını büyük ölçüde yitirmiş ve devletin yönetimine artık "Büyük Güçler" de katılmaya başlamıştır²⁸. Nitekim 1880 yılında Osmanlı Hükümeti büyük devletlerin, Berlin Antlaşması'nın hükümlerini uygulayabilmesi için Rumeli Vilâyetleri Nizamnamesini hazırlamıştır²⁹.

3. Balkan Uluslarının Berlin Antlaşması'na Tepkileri:

Büyük Güçlerin desteği olmadan Balkan uluslarının bağımsızlıklarını kazanması mümkün görünmese de Avrupalı devletlerin bu coğrafyadaki rekabet ve çıkar çatışmaları Balkan bağımsızlık hareketlerinin önünde bir engel olmuştur³⁰. Prens Bismark'ın Berlin konferansı sonrasında vermiş olduğu bir röportajında : "...*Düvel-i muazzama aralarında mevcut olan sulh ve esasları ihlâl etmemeye kesin karardır... Balkanlı küçük hükümetlerin kendi emellerini gerçekleştirmek üzere birçok teşebbüste bulunması Avrupalılarca redd olunmalıdır. Onların kasten veya kasıtsız olarak sui niyetlerini gerçekleştirmek üzere sulh ve asayiş bozmalarına*

²⁴ Mustafa Öztürk, "1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Belgeleri: Abdi Paşa'nın Muhakemesi", Belgeler, C.XXIII., S.27'den ayırabım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. 118.

²⁵ Aydın, agm, s. 499.

²⁶ Oral Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, İmge Yayınları, İstanbul 1999, s. 279.

²⁷ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.VIII., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 76-77.

²⁸ Hüner Tuncer, *Osmanlı Devleti ve Büyük Güçler (1815-1878)*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2009, s.176.

²⁹ Karal, age, s. 150.

³⁰ Mazower, age, s.126.

izin verilemez...”³¹ şeklindeki söylemi bu düşüncenin bariz bir yansıması olmuştur. Nitekim Berlin Antlaşması’nın imzalanması başta Rusya gibi büyük bir devlet olmak üzere Balkan uluslarını da rahatsız etmiştir.

Berlin Antlaşmasıyla Doğu Rumeli’nin Osmanlı kontrolünde kalması, Rusya’nın işine gelmemiştir. Çünkü bu sayede stratejik öneme haiz Balkan geçitleri, Osmanlı kontrolünde kalmıştır³². Rusya, durumu kendi lehine çevirmek için Bulgaristan ve Doğu Rumeli Bulgarlarını, telkin ve tahrike başlamıştır. Bunun yanında Bulgaristan Prensiği’nin sınırlarının daraltılması, Bulgarları büyük hayal kırıklığına uğratmış, ancak bu tarihten itibaren başa gelen Bulgar hükümetleri, “Ayastefanos Bulgaristanı”nı kurmayı en önemli dış politika amacı saymışlardır³³. Rusya ve Bulgaristan’ın, Doğu Rumeli üzerindeki bu istekleri, Doğu Rumeli buhranlarının başlıca sebebi olmuştur³⁴.

Doğu Rumeli’yi Bulgar prensliğine bağlamak isteyen Bulgarlar, her fırsatı değerlendirmişlerdir. Bulgarlarla birleşmek isteyen Doğu Rumeli milis askerleri, 1885 yılında Filibe’de, Osmanlı valisini tutuklayarak hükümet darbesi yapmışlardır. Böylece, Doğu Rumeli’yi Bulgaristan’a ilhak ettiklerini açıklayan Bulgarlar, Prens Aleksandr’ı Filibe’ye davet ederek, Bulgaristan Devleti’nin kurulmasını sağlamışlardır. Berlin Antlaşması’na aykırı olan bu durumu Osmanlı Devleti, bölgede statükonun korunması için kabullenmek zorunda kalmıştır. Bulgarlar Doğu Rumeli’yi ele geçirdikten sonra Makedonya’ya göz dikmişlerdir. Ancak bu durum Makedonya’da gözü olan diğer Balkan uluslarını da harekete geçirmiştir. Başta Bulgarlar olmak üzere Sırlar ve Yunanlılar birbirlerine karşı silahlı eylemlerde bulunmaya başlamışlardır. Bulgarların komitecilik faaliyetlerine karşı diğer ulusların da kendi komitelerini kurmaları bu bölgeyi Bulgar, Yunan, Sırp ve Arnavut komitelerinin birbirleriyle mücadele ettiği bir bölge haline getirmiştir³⁵.

4. Berlin Antlaşması’ndan Sonra Balkanlar’da Terör Hareketleri:

Ayastefanos Antlaşması ile sınırları çizilen Bulgaristan toprakları, Berlin Antlaşması ile üç bölgeye ayrılmıştır. Anlaşmaya göre birinci bölgede Osmanlı Devleti’ne tâbi, iç işlerinde serbest, prensi halk tarafından seçilen, Bâbîâli tarafından onaylanan ve büyük devletlerin muvafakati ile tayin edilen, Osmanlı askerinin bulunmadığı, sınırları daraltılmış bir Bulgaristan prensliği kurulmuştur. İkinci bölgede idarî yönden bağımsız, siyasî ve askerî yönden Osmanlı Devleti’ne tâbi, Avrupa devletlerinin tasvipleriyle Bâbîâli’nin beş yıl süre ile tayin edeceği bir Hıristiyan vali tarafından idare edilecek olan Şarkî Rumeli eyaleti kurulmuştur. Üçüncü bölge ise ıslahat yapılmak kaydıyla Osmanlı Devleti’ne bırakılan Makedonya olmuştur³⁶. Durumdan memnun olmayan Bulgarlar başta olmak üzere Osmanlı’dan ayrılan Balkan devletleri bu

³¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Yıldız Perakende Evrakı Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği (BOA, Y.PRK.TKM)*. 4/57 Kasım 1881 (Teşrin-i Evvel 1298)

³² Karal, *age*, s. 104.

³³ Sander, *age*, s.279.

³⁴ Karal, *age*, s. 104.

³⁵ Ahmet Altıntaş, “Makedonya Sorunu ve Çete Faaliyetleri”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi VII*, S.2. 2005, s.81.

³⁶ Ali İhsan Gencer, “Berlin Antlaşması”, *DİA* 5, İstanbul 1992, s. 517.

toprakları kendi topraklarına katma yarışına girmişlerdir. Dolayısıyla çete faaliyetleri ve anarşi olaylarında ciddi miktarda artış yaşanmıştır.

Osmanlı Devleti'ne bırakılan Balkan coğrafyasında nüfus farklı etnik köken ve dinlere mensup unsurlardan oluşmaktaydı. Haliyle bu bölgede milliyetçilik, bağımsızlıklarını kazanan Balkan devletlerinin de etkisiyle Osmanlı Devleti'nin diğer yerlerinden daha hızlı bir şekilde yayılmıştır³⁷. Müslümanları Balkan coğrafyasından tamamen atarak kendi soydaşlarını yerleştirmek isteyen Balkan devletleri bu doğrultuda kimi zaman ortak hareket etmişlerdir. Ancak bu mücadele aynı zamanda birbirlerine karşı da devam etmiştir. Özellikle Bulgarlar ve Rumlar, Ortodoks kilisesinin hâkimiyetini elde edebilmek için birbirleriyle mücadele halinde olmuşlardır³⁸. Bu mücadeleye, Büyük Sırbistan hayali kuran ve Akdeniz'e inmek için tek çıkış kapısı olarak Makedonya'yı hedef alan Sırp'lar da katılmışlardır³⁹. Dolayısıyla dini, siyasi, kültürel propagandaların yanında çetecilik ve komitecilik faaliyetlerine de yoğun olarak başvurmuşlardır. Terör hareketlerindeki bu denli artış asayişin teminin oldukça güç bir mesele haline gelmiştir.

Özellikle Bulgarlar tarafından yürütülen çetecilik faaliyetlerine karşı Yunanlılar, Sırp'lar ve Arnavutlar da çeteler kurmuşlar, hem birbirlerine hem de Osmanlı Devleti'ne karşı silahlı eylemlerde bulunmuşlardır. Kaldı ki bu çeteler hem kendi hükümetleri hem de Büyük Güçler tarafından da desteklenmişlerdir. Zaten Berlin Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Osmanlı Devleti'nin her an için çökmesi beklendiğinden, bundan pay almak isteyen Avusturya, Arnavut ve Sırp'larla; İtalya Arnavutlarla; İngiltere Yunanlılarla; Fransa Romenlerle ve Rusya da Bulgarlarla yakın ilişkiler içine girmişlerdi. Bu durum ise Balkan devletleri içinde Büyük Güçlerin desteği olmadan ayakta kalmamayacağı düşüncesinin yerleşmesine neden olmuştur⁴⁰. Bu bağlamda Rusya tarafından Osmanlı Devleti aleyhine kışkırtılan Bulgarlar silahlanarak ayaklanmışlar ve Ruslardan aldıkları cesaretle çeteler vasıtasıyla çatışmalara girişmişlerdir⁴¹.

Diğer taraftan 1876 Tersane Konferansı'nda Rumeli vilayetleri ve Bosna-Hersek için öngörülen ıslahat programları, Berlin Antlaşması'nın imzalanmasıyla yeniden gündeme gelmiştir. Özerk bir idare öngören bu programa göre ıslahatın uygulanması Avrupa askeri gücüne dayanan uluslararası bir komisyona bırakılacaktı⁴². Dolayısıyla başta Doğu Rumeli ve Makedonya bölgesinde gözü olan Bulgarlar ile milli devletlerini kurmak isteyen diğer Balkan ulusları, bu ıslahat programını yürürlüğe koydurmak üzere Büyük Güçlerin dikkatini bölgeye çekmek istemiştir. Neticede Büyük Güçlerin bölgeye müdahalesi gecikmemiş ve yapılan

³⁷ Altıntaş, agm, s.72.

³⁸ Altıntaş, agm, s.77.

³⁹ Altıntaş, agm, s.80.

⁴⁰ Fahri Yetim, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılım Döneminde Balkan Milliyetçiliği ve Büyük Güçler", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 25, 2011, s. 292.

⁴¹ Mahir Aydın, *Şarki Rumeli Vilayeti: Ortaya Çıkışı-İdari Teşkilatı-İlhâkı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 1989, s.21- 22; Faruk Kocacık, "Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler (1878-1890)", *Osmanlı Araştırmaları I*, İstanbul 1980, s. 140.

⁴² Gürsoy Şahin, "XX. Yüzyılın Başlarında Manastır Vilayeti'nde Suç ve Asayişe Dair Bazı Tespitler", *Osmanlı Dönemi Balkanlar'da Kültürel ve Sosyal Hayat*, Ed. Prof. Dr. Zafer Gölen & Doç. Dr. Abidin Temizer, Gece Kitaplığı, İstanbul 2018, s. 351.

baskılar sonucunda Osmanlı Devleti, 1880 yılında Rumeli Vilayetleri Nizamnamesi adıyla bir ıslahat programı hazırlamış, ancak bunu yürürlüğe koymamıştır⁴³.

Rumeli toprakları için öngörülen ıslahat programı Bulgarların yüzyılın sonlarından itibaren Makedonya'ya yönelik örgütsel çalışmalarının hız kazanmasına yol açmıştır⁴⁴. Bulgarlar, Makedonya'daki Yunan etkisini kırarak Bulgar varlığını güçlendirmek için, Bulgar Eksarhlığı'nın da yardımıyla aktif bir kilise ve okul siyaseti izlemeye devam etmiştir. Gerek Bulgar papazları, gerekse Bulgar öğretmenleri yardımıyla, Makedonya'nın Bulgaristan'la birleşmesi fikrini yaymaya çalışmışlardır. Makedonya'da gözü olan Yunanistan ve Sırp Hükümetinin de sistematik bir çete hareketi başlatması⁴⁵, bölgede zaman zaman çetelerin birbirleriyle mücadelesine yol açmıştır⁴⁶. Artık Balkanlar'da yaşayan her ulus, kendi etnik haritalarını yapmaya başlamış, çeteler vasıtasıyla da emellerine ulaşmaya çalışmışlardır. Yaşanan bu gelişmeler ise milliyetçiliklerin yarattığı sorunların diplomatik yünden kolay kolay aşılamayacağını göstergesi olmuştur⁴⁷.

Bölgedeki Türkleri ve Yahudileri katletmeye başlayan Bulgarlar, aynı zamanda Rum çetelerini ve onlara casusluk yaptıklarını düşündükleri Rum ahaliyi de sindirmeye çalışmışlardır⁴⁸. Türklerin evleri, hayvanları, toprakları, eşyaları gasp edilerek, buralara Bulgar unsurlar yerleştirilmiştir⁴⁹; Türk evleri içinde yalnızca Bulgarların gasp ve Rus askerlerinin müsadere ettiği evler korunmuş⁵⁰, diğerleri ise intikam almak arzusu ve eski sahiplerinin muhtemel geri dönüşlerini önlemek amacıyla tahrip edilmiştir⁵¹. Ayrıca Türklere ait okul binaları yakılıp yıkıldığından bu bölgedeki öğretmenlerin bir kısmı göç etmiştir⁵².

Osmanlı Devleti'nden ayrılan Balkan devletlerinin sınırları içerisinde kalan Türkler de aynı tedhiş ve tenkil hareketiyle karşı karşıya kalmıştır. Bulgaristan'da Türklerin yaşadığı yerlerde sıkıyönetim ilân edilmiş, Türklerin silah taşımaları, gece sokağa çıkmaları, kendi aralarında toplanmaları yasaklanmıştır⁵³. Berlin Antlaşması'yla Türklere tanınan hak ve hukukların askıya alınmasından destek alan çeteler, çoğu zaman Bulgar görevlilerle birlikte hareket ederek köylere baskınlar düzenlemiş gasp, işkence, tecavüz gibi insanlık dışı hareketlerle halka zulüm etmişlerdir⁵⁴. Karadağ'da da benzer durumlar yaşanmıştır. Karadağ'ın sınırları içerisinde kalan Müslümanlar başta eğitim olmak üzere tabiiyet, dini meseleler gibi konularda problemlerle

⁴³ Kemal Beydilli, "II. Abdülhamid Devrinde Makedonya Mes'alesi'ne Dair", *Osmanlı Araştırmaları*, IX, İstanbul 1989, s. 81

⁴⁴ Meltem Begüm Saatçi, "XIX. Yüzyıl Sonunda Makedonya Sorunu ve Makedonya'da Kurulan Örgütler", *Türkler*, C.13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 192.

⁴⁵ Mehmet Hacısalihoğlu, "Makedonya", *DİA*, C.27, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, s. 441.

⁴⁶ Selahattin Özçelik, *Balkanlarda Kimlik Arayışı Bulgar Terör Örgütünün Anatomisi*, İlgı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 48.

⁴⁷ Nimet Ayşe Bakırcılar, "Makedonya Sorunu Hakkında Bir Risale: Makedonya Mes'alesi ve Balkan Harb-i Ahiri", *History Studies*, Volume: 3 / 1, 2011, s. 15.

⁴⁸ Özçelik, *age*, s. 48-49.

⁴⁹ Bilal N. Şimşir, *Bulgaristan Türkleri (1878-1985)*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1986, s. 33.

⁵⁰ Kocacık, *agm*, s.143.

⁵¹ Aşkın Koyuncu, "Bulgaristan'da Osmanlı Maddi Kültür Mirasının Tasfiyesi (1878-1908)", *OTAM*, S. 20, Ankara 2006, s. 213; Nedim İpek, *Anadolu'dan Türk Göçleri(1877-1890)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994, s. 20.; Mahir Aydın, *age*, s. 23.

⁵² Şimşir, *age*, s.54.

⁵³ Şimşir, *age*, s. 203.

⁵⁴ Osman Köse, "Bulgaristan Emareti ve Türkler (1878-1908)", *Turkish Studies*, 1/2 Fall, 2006, s. 272.

karşı karşıya kalmışlardır. Müslümanların okulda almaları gereken dinî eğitim yasaklanmış ve derslerin Hristiyan öğretmenler tarafından ve Karadağ dilinde verilmesi zorunluluğu getirilmiştir⁵⁵. Ayrıca Müslümanların Karadağ tabiiyetinde olduğunu ileri sürerek onların askerlik yapmalarını istemiştir. Ancak bunları kabul etmeyen Müslümanlar artan dini baskıların ve Hristiyanlaştırma teşebbüsünün de etkisiyle göç etmek durumunda kalmışlardır⁵⁶. Diğer taraftan Karadağ sınır kentlerinde yaşayan Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında sık sık çatışmalar yaşanmıştır. Bizzat Karadağ hükümetinin kendisi isyancılara silah ve cephane dağıtarak onları isyana teşvik etmiştir. Çatışmalarda Müslüman köyleri yakılmış ve Müslümanların hayvanları Hristiyan Karadağlılar tarafından gasp edilmiştir⁵⁷. Yaşanan bu vahşet karşısında Müslümanların bölgeden tenkili hızlanmıştır.

Müslümanların Balkanlar'dan göç ettirilmesi için manevi baskılar ve korkutma yöntemleri oldukça fazla uygulanmıştır. Örneğin kendilerinden olmayanlardan alışverişin kesilmesi gibi hareketlerle Müslüman nüfus ötekileştirilmeye çalışılmıştır. Gerekli görüldüğünde Müslüman tüccarlar korkutulmuş ya da katledilmiştir⁵⁸. Müslümanlara karşı yapılan bu tedhiş hareketleri neticesinde Balkanlar'dan Anadolu'ya yapılan göçler kitleler halinde devam etmiştir⁵⁹. Ancak çetelerin faaliyetleri hız kesmeden devam etmiştir⁶⁰. Bunların yanında cami, mescit, medrese, mezarlık gibi yerler yakılıp yıkılmıştır⁶¹. Müslümanlara Bulgar elbiseleri giydirilerek isimleri değiştirilmiş, kadın ve kızların namusuna el uzatılmış, Müslümanlara ibadet etme yasağı getirilmiş, hatta zorla kiliselere götürülerek din değiştirmeye zorlanmışlardır⁶². Yaşanan huzursuzluklar nedeniyle aynı yıl içinde Halil Rıfat Paşa, Manastır Valiliğine atanmış ve akabinde "Manastır Vilayeti Köylerinin Güvenliği Tüzüğü" hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur⁶³. Bölgede asayiş ve huzur yeniden tesis edilmişse iki yıl sonra Halil Rıfat Paşa görevinden alınmıştır.

1893 yılında Sofya'da, Makedonyalı öğrenciler tarafından özerklik elde etmek amacıyla, İç Makedonya İhtilal Örgütü kurulmuş; 1895'te ise Bulgar hükümetinin desteğiyle Yüksek Makedonya Komitesi tesis edilmiştir⁶⁴. Bulgar unsurunu kurtarma amacıyla Makedonya'ya sevk edilen bu komitelerden Ohrili Kaptan Matudi'nin riyasetindeki Bulgar çetesi Pirlepe'nin Kadı karyesinde⁶⁵; Zel nec karyeli Vasil ve Sofya'da avukat Sarafçof kumandasındaki çeteler

⁵⁵ Abidin Temizer, "Karadağ'da Öteki Sorunu: Müslümanlar (1878-1913)", *History Studies*, Volume: 5/3, Haziran 2013, s. 226.

⁵⁶ Temizer, agm, s.227-229.

⁵⁷ Temizer, agm, s.232.

⁵⁸ Özçelik, *age*, s. 47.

⁵⁹ Şimşir, *age*, s.32.

⁶⁰ 20 Mayıs 1303 (1 Haziran 1887) tarihli, Edirne memuru Hakkı Bey'den alınan bir şifrede bu durum, açıkça belirtilmiştir. Çorlu, Lüleburgaz ve Kırkkilise havalisinde Bulgar Deveci namıyla iki eşkiya çetesinin bulunmasından dolayı çiftlik ve ticaret ashabının şehirlerden dışarı çıkamadıkları ve o senenin 'aşâr iltizâmına cesaret edemeyecekleri bildirilmiştir. BOA, *Yıldız Perakende Evrakı Posta Telgraf (Y..PRK.PT.)* . 3/6 1 Haziran 1887 (9 N. 1304).

⁶¹ Koyuncu, agm, s. 212.

⁶² İpek, *age*, s. 21.

⁶³ Şahin, agm, s.353.

⁶⁴ Hacısalihioğlu, agm, s. 440.

⁶⁵ BOA, *Dahiliye Mektubi Kalemi (DH.MKT)*. 479/16. 10 Nisan 1902 (28 Mart 1318)

Menlik civarında⁶⁶; Bulgaristan Eski Harbiye Müdürü Binbaşı Sakof kumandasındaki bir çete ile Menlik isyanını çıkaran Sarafofun çetesi Makedonya içlerinde⁶⁷; Andre Vardob kumandasındaki çete Dobnice civarında faaliyet gösterirken, Bulgar Nafia Müdüriyeti memurlarından Sterfafof kumandasındaki çete ise Cuma-yı Bala taraflarında faaliyet göstermiştir⁶⁸. Nitekim 1902 yılında Cuma-i Bâlâ'da cereyan eden olaylar sırasında yaklaşık 15 köyde büyük maddi zarar oluşmuş, 200 kişi sınırı geçerek kaçmış ve otuz yedi kişi ise hayatını kaybetmiştir⁶⁹. İsyanın bastırılmasından sonra Osmanlı Devleti, Avrupa devletlerinin baskısı üzerine Vilâyet-i Selâse'de reform yapmayı kabul etmek zorunda kalmıştır. Ancak hazırlanan reform programı Makedonya İç Devrim Örgütü'nün beklentilerini karşılamadığı için 1903 yılında bölgenin en ciddi ayaklanması olan İlinden İsyanı başlatmıştır. İsyanlar neticesinde bölgede yaşayan halkın bir kısmı evsiz kalmış, bir kısmı Bulgaristan'a kaçmış ve bir kısım köyler de yakılmıştır⁷⁰.

İhtilal çeteleri, Rusya'nın da verdiği destekle bölgede yaşayan Müslüman-Türk unsurları, göç etmeye zorlamışlardır. Böylece kurulması plânlanan yeni Bulgar Devleti'nin, millî bir vasf taşıyabilmesi için Bulgar olmayan nüfusun "yok edilmesi" yoluna gidilmiştir⁷¹. Bu plân çerçevesinde, hem çeteler hem de sivil halk, bizzat Bulgar hükümeti tarafından silahlandırılmıştır⁷².

Dünya kamuoyunun ilgisini, Makedonya'ya çekmek isteyen çeteler, posta arabaları ve yolcu trenlerine baskınlar yaparak, yerli ve yabancı yolcuları soymuşlar, hatta bir kısmını kurtuluş akçesi almak üzere dağa kaldırmışlardır. Kaçırılanlar her zaman Osmanlı'nın kendi tebaasından olanlar değildi. Kimi zaman Osmanlı'nın tebaasından olmayan kişiler de çeteler tarafından kaçırılmış ve bunlardan da kurtuluş akçesi alınmıştır. Ancak Osmanlı Devleti, yabancıların çetelere ödediği miktarı yabancılara geri ödemiştir⁷³.

On sekizinci yüzyıl ile on dokuzuncu yüzyılın başlarında, Balkan topraklarında genel nüfusun yaklaşık olarak yarısından fazlasını Türkler oluştururken, Rusların ve Bulgar çetelerinin tedhiş hareketleri, manevi baskıları, yapılan mecburi göçler sonucu bu durum, Müslüman-Türklerin aleyhine değişmiştir. Artık bölgedeki Müslüman-Türk nüfus, daha önce

⁶⁶ BOA, *Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat (Y.PRK.ASK.)*. 150/74. 5 Mayıs 1899 (24 Z. 1316)

⁶⁷ BOA, *Yıldız Perakende Evrakı Yaverân ve Maiyyet-i Seniyye Erkân-ı Harbiye Dairesi Evrakı (Y.PRK.MYD)*. 16/98. 12 Mayıs 1897 (10 Z. 1314).

⁶⁸ BOA, *Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y.MTV)*. 93/109.2 Mayıs 1895 (20 Nisan 1311).

⁶⁹ Şahin, agm, s. 354.

⁷⁰ Agm, s. 356.

⁷¹ Ahmet Halaçoğlu, "Bulgar Mezâlimi", *Türkler*, C.13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.559.

⁷² BOA, *Yıldız Perakende Elçilik, Şehbenderlik ve Ateşemiliterlik (Y..PRK.EŞA)*. 27/80 3 Ağustos 1897 (4 Ra. 1315); Bulgaristandan şimdi vârid olan ma'lûmata nazaran Hezargrad kasabası cephanesinde mahfûz bir milyon aded fişengden kısm-ı küllîsi hükümet tarafından satılıb Bulgar müteka'dîn-i askeriyesinden yüzbaşı-yı meşhûr (Savili Kasboz) oğlu nâm şahıs tarafından mübâya'a olunub ne tarafa sevk olunduğunun henüz ma'lûm olmadığı gibi mezkûr cebhâne mevcûdundan öteye beriye silâh gönderildiği misüllü el-yevmde gönderilmekde olduğu bu günlerde Bulgarların derece-i nihâyede bir şiddetle komite cem'ine ictisâr ile Selanik vilâyet-i celilesine tâbi Kesendire kazâsı tarafından hudûd-ı hâkaniyi tecâvüz eylemek ve Avsutos kasabasının ahâli-i Hristiyânîyesini elde etmek niyet-i fâsidederinde buldukları berâ-yı ma'lûmât ma'rûzdur Bkz. BOA, *Y..PRK.MYD*. 16/95. 16 Ağustos 1895 (4 Ağustos 311).

⁷³ Karal, *age*, s. 153-154.

sultanın yönetimi altında olan Hıristiyan uyruklar tarafından yönetilen azınlık statüsüne dönüşmüştür⁷⁴. On dokuzuncu yüzyıldan beri Balkan ulusları tarafından ortaklaşa devam ettirilen Türklere karşı “sürgün” ve “yok etme” siyaseti, Avrupalı devletlerin de müsahahasıyla Balkan savaşlarına (1912) kadar sürmüştür, neticede bağımsızlıklarını kazanarak emellerine kavuşmuşlardır⁷⁵.

5. Asayişin Temini İçin Alınan Tedbirler:

Berlin Antlaşması'ndan sonra Balkanlar'da Osmanlı Devleti'nin merkezi otoritesinin çözülmesiyle birlikte birçok Balkan ulusu, bağımsızlıklarını kazanmak üzere komitecilik ve çetecilik faaliyetlerini artırmışlardır. Bölge halkı yaşanan olumsuz ekonomik şartlardan dolayı içinde bulunduğu sıkıntılı sürece çetelerin talan, hırsızlık, tedhiş hareketleri de eklenince bölgede ciddi bir asayiş problemi yaşanmıştır.

Çete faaliyetlerinin ve tedhiş hareketlerinin artması sonucu Osmanlı yönetimi bazı tedbirlere başvurmuştur. Bilhassa eşkıya tasallutuna maruz kalan Balkan köyleri ahalisine mallarını, canlarını korumak ve asayiş muhafaza etmek üzere, para karşılığında devlet tarafından Martini Hanry tüfekler satılmıştır⁷⁶.

Bölgedeki nizamiye askerlerinden zaptiyelerden birçok takip müfrezeleri kurulduğu gibi, zaman zaman halktan *potere*⁷⁷ adıyla asker toplanmıştır⁷⁸. Ancak eşkıyanın yardımcıları ve kılavuzlar sayesinde atılan her adımdan haberdar olmaları, köylerde zabıt görevini ifa edecek kişilerin bulunmayışı, halkın eşkıya tasallutuyla yıldırılmış olması alınan tedbirlerin boşa gitmesine neden olmuştur. Öyle ki eşkıyanın köylere serbestçe gelmesine rağmen halk, takip müfrezelerine dahi haber vermez duruma gelmiştir.

Artan asayişsizlik, hükümeti ve yerel yöneticileri yeni tedbir arayışına yöneltmiştir. Özellikle bölgenin en hareketli yeri olan Manastır vilâyetinde alınan yeni tedbirler sayesinde küçük köylerde üç kişiden, büyük köylerde altı kişiden oluşan *emniyet komisyonları* kurulmasına karar verilmiştir⁷⁹. Komisyona başkanlık edecek kişilerin dürüst ve ehl-i ırzdan olmasına özellikle dikkat edilmiştir. Her komisyonun yanına asker verildiği gibi kefaleti temin etmek şartıyla silah kullanmaya alışık olanlardan on haneli köylerde iki, yirmi haneli köylerde dört kişi *fahri zaptiye* adıyla görevlendirilmiştir. Bu fahri zaptiyelerin görevi, yanlarına aldıkları adamlarla eşkıyaya karşı halkı korumak olarak belirlenmiştir⁸⁰. Komisyonlardan biri eşkıya tasallutuna karşı başarılı olamazsa derhal civar köylerdeki komisyonlara ve müfrezeler vasıtasıyla da hükümete haber verecek, böylelikle eşkıyanın bölgeye ayak basmasını engelleyeceklerdir. Komisyonlar ayrıca müfsit ve meçhul kişilerin, tezkeresiz asker firarilerinin, katillerin ve çetelerin takip edilerek der-dest edilmesi ve hükümete teslim

⁷⁴ Kemal Karpat, *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, Çev: Recep Boztemur, İmge Yayınları, İstanbul 2004, s. 291.

⁷⁵ Köse, agm, s.271.

⁷⁶ BOA, *Şûrâ-yı Devlet Evrakı (ŞD)*. 2569.39. lef 2, 2 Nisan 1891 (22 Ş. 308).

⁷⁷ Potere: Slav kökenli bir kelime olup Rumeli'de dağdan dağa tüfekle verilen işaret ve haber veya nefir-i 'amm anlamlarında kullanılmıştır. Bk. Şemsettin Sami, *Kamus-ı Türkî*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989, s. 360.

⁷⁸ BOA.DH.MKT. 1468/45, lef 1, 5 Aralık 1887 (23 Teşrînisâni 303).

⁷⁹ BOA.DH.MKT. 1468/45, lef 1, 5 Aralık 1887 (23 Teşrînisâni 303).

⁸⁰ BOA.DH.MKT. 1468/45, lef 1, 5 Aralık 1887 (23 Teşrînisâni 303).

edilmesiyle de görevlendirilmişlerdir⁸¹. Devlet eşkiyanın ve çetelerin, halktan yiyecek ve yardım almasına mani olmak için sadece komisyon üyeleri ve fahri zaptiyelerin ruhsatla silah kullanmalarına izin vermiştir⁸². Bu sayede halkın emniyeti tesis edilmeye çalışılırken, sürekli olarak halktan nefir-i ‘amm adıyla asker toplanmasının da önüne geçilmek istenmiştir. Gerek emniyet komisyonları, gerekse fahri zabıtalının görevlerini iyi bir şekilde görmüş olmaları Manastır’da asayişin bir müddet temin edilmesini sağlamıştır⁸³.

Osmanlı Devleti Balkanlar’da sorun çıkaran çetelerin önünü almak için askeri desteğe sıklıkla başvurmak durumunda kalmıştır. Bu bağlamda çetelerin yoğun olarak faaliyet gösterdiği Bulgaristan’a girmek üzere zaman zaman asker sevkiyatı da yapmıştır⁸⁴. Gerekte yeterli kadar kuvvet gönderebilmek için bakaya ve ihtiyat efradının sayılarını artırmış, Rumeli tarafındaki firkalar ve redifleri ihtiyaten silah altına almıştır⁸⁵. Ayrıca askere yeterli kadar silah ve cephaneye temin edebilmek için barut, fişek vs. siparişi verilmiştir⁸⁶. Mühim noktalarda istihkam yapmak üzere hafriyat çalışmaları yapılmış, dağ köylerinde kolluklar devriye gezerek köyleri kuşatmış, sürekli arama-tarama çalışmaları yapılarak bölgede asayiş temin edilmek istenmiştir⁸⁷. Üsküp ve Manastır gibi şehirlerde, çetelere destek olan papaz ve öğretmenlerin evlerinde aramalar yapılmıştır. Ele geçirilen bomba, silah ve beyannâmeler neticesinde birçok Bulgar tutuklanırken çete elebaşları, idama mahkûm edilmiştir⁸⁸. Bazı çeteciler ise memleketlerinden uzak yerlere sürgün edilmiştir⁸⁹.

Bunların yanında hudut bölgelerinde de çetelerle mücadele yapılmıştır. Devlet çetelerin hudut ihlâlini önlemek için bunları sıkı takibe almış, yeri geldiğinde askeri güç kullanarak çetecileri ölü veya sağ olarak ele geçirmeye çalışmıştır⁹⁰. Ele geçirilen çeteciler, yaralıysa

⁸¹ BOA.DH.MKT. 1468/45, lef 1, 5 Aralık 1887 (23 Teşrînisâni 303).

⁸² BOA.DH.MKT. 1468/45, lef 2, 5 Aralık 1887 (23 Teşrînisâni 303).

⁸³ BOA. Y.MTV. 29/26, lef 1, 11 Aralık 1887 (29 Teşrînisâni 303).

⁸⁴ Sofya’da neşrolunan Svoboda gazetesinin 20 Haziran 1311 (2 Temmuz 1895) tarihli nüshası. BOA.,Y..PRK.TKM. 35/45. lef 1-2, 12 Temmuz 1895 (19 Muharrem 1313).

⁸⁵ BOA, Y..PRK.ASK. 105/93. lef 1-2, 29 Temmuz 1895 (30 M. 313 / 11 Temmuz 311); BOA, Y..PRK.ASK. 105/103. (22 Temmuz 1895 (29 M. 1313/ 10 Temmuz 1311).

⁸⁶ Seraskerlik makamından gönderilen bir mazbataya göre: Makedonya’daki eşkiya çetelerine karşı şimdilik bakaya ve ihtiyat efradının sayılarının altışar yüze çıkarılması, Üçüncü ordunun Rumeli cihetinde bulunan Üsküp Selanik Manastır firkalarının silah altına alınması, ancak üçüncü ordunun Manastır firkası Yunan hududunda Karadağ’a karşı tahsis olunmuş olduğundan bu firkanın yerine üçüncü ordunun dördüncü firkası olan Aydın firkası celp edilerek bunların Rumeli’ye sevki, gerektiğinde yeterli kadar kuvvet gönderebilmek için rediflerin de silah altına alınması, askere küçük çaplı mavzer tüfeklerinin dağıtılması ve bunlara ait fişeklerin yeterli olmadığı ancak yeterli fişeklerin temini için Osmanlı donanması barut fabrikasının imalatta bulunacağı, şimdiki kadar elli milyon fişek sipariş edildiye de Almanya’daki barut fabrikasına verilen sipariş miktarı artırılmış Eylül sonunda elde yüz altı buçuk milyon kadar fişek bulunacağı, bunun da asker için kâfi olacağı, Bulgar çetelerinin kuvvetine denk olacak şekilde asker miktarının artırılması, askerinin başına da kumandaya muktedir bir zat getirilmesi, askerinin çeteleri takibe alması hakkında mütalaa yapılarak arz edilmiştir. Y..PRK.ASK. 105/93. lef 1-2. 29 Temmuz 1895 (30 M. 313 / 11 Temmuz 311); BOA, Y..PRK.ASK. 105/103. (22 Temmuz 1895 (29 M. 1313/ 10 Temmuz 1311).

⁸⁷ Özçelik, *age*, s. 27-29.

⁸⁸ Karal, *age*, s. 154.

⁸⁹ BOA, DH.MKT. 585/34. lef 1, 3 Eylül 1902 (21 Ağustos 1318).

⁹⁰ Kosova Vilayeti Polis Serkomiserliğinden alınan şifreli telgrafnâme suretinde, Maleş ve Estromiçe cihetlerinde Bulgar çeteleri ile askeri müsademe yapıldığı, bazı komitecilerin ölü, sağ ve yaralı olarak ele geçirildiğinden, firar edenlerin Bulgaristan tarafına kaçarken askerinin peşlerine düşüp takip ettiğinden bahsedilmesi, Osmanlı Devleti’nin, hududu geçmeye çalışan çete üyelerinin peşlerini bırakmadığını, bu kişilerin takip edilerek, çete faaliyetlerinin önünün alınmasına çalışılmıştır. BOA, Yıldız Perâkende Zabtiye (Y..PRK.ZB). 16/16. 20 Temmuz 1895 (8 Temmuz 1311).

yaralarına bakıldıktan ve iyileştirildikten sonra konuşurularak çetelerin faaliyetleri, buldukları mahaller hakkında bilgiler alınmıştır⁹¹.

Osmanlı devlet yöneticileri çetelerle mücadele kapsamında istihbarat faaliyetlerine oldukça önem vermişlerdir. Bu bağlamda bölgede güvenilir kişilerden casusluk, muhbirlik ve kılavuzluk konularında destek sağlamaya gayret edilmiştir. Hatta casus istihdamı için bizzat devlet tarafından ödenek ayrılmasına gayret edilmiştir⁹². Ancak çetelerin halkı yıldırması olmasından dolayı casuslardan ve kılavuzlardan alınan bilgiler kimi zaman duyumlardan ve varsayımlardan öte gidememiştir. Çetelerin hain planlarıyla ilgili gerçek bilgiye sahip olanlar ise bu durumu yetkililere bildirmek yerine köylerini terk etmeyi ve Balkanlar'da başka taraflara gitmeyi tercih etmişlerdir⁹³. Bu tür durumlarda menfi ve ciddi bir netice alınması mümkün olmamıştır. Böylelikle kendilerini ve ailelerini çete tasallutundan kurtarmayı düşünmüşlerdir. Çünkü çeteler, yerlerini ihbar edenleri dağa kaldırarak halkın gözünü korkutmaya çalışmıştır. Ancak bu göz korkutma çabasının kimi zaman aksi tesir yarattığı da olmuştur. Çeteler tarafından dağa kaldırılıp serbest bırakılan bazı kişiler, bizzat yetkililere giderek çetelerin sayısı, nerede saklandıkları, kullandıkları silahlar ve giydikleri kıyafete kadar önemli bilgiler vermişlerdir⁹⁴. Devletin kılavuzluğuna başvurduğu kişiler genellikle Müslüman olmakla birlikte, gayri Müslimlerin de ara sıra bu konuda devlete yardımcı oldukları gözlemlenmiştir⁹⁵. Devletin tayin ettiği muhbirler veya kılavuzluğundan faydalanılan kişiler yakalandıkları takdirde, çeteciler tarafından katledilmişlerdir. Bazı kılavuzlar da çetelerin yerini askerlere gösterdikleri esnada çıkan çatışmada hayatlarını kaybetmiştir. Ancak devlet bu kişilerin ailelerine maaş bağlayarak, onları mağdur etmemeye çalışmıştır⁹⁶. Muhbirler haricinde ele geçirilen çete üyelerinden bazıları affedilmek karşılığında, çeteler hakkında devlete önemli bilgiler vermeyi kabul etmişlerdir⁹⁷. Böylelikle gerek asker sevkiyatı sırasında yaşanabilecek felaketlerin, gerekse silah kaçakçılığı gibi yasadışı faaliyetlerin önü alınmıştır⁹⁸.

⁹¹ Ağustosun otuzbirinci gecesi saatiki raddelerinde Petriç'e yarım saat mesafede bir mandırada silahsız olarak ve mecruh olduğu halde bir şahıs derdest olunub mahall-i hükümetine teslim edildiği ve merkumun çenesi şikeste olduğundan ifâde-i hâle muktedit olamadığı ve ancak işaret ve ima ile kendüsünün Razlık kazası halkından olup akdemce Bulgaristan'a firar ve dava-i şekavete sülûk edildiği analşılıb bunun geçende Demirkapu cihetinde asâkir-i şâhâne ile müsademe eden çete efradından olduğu mes'ul bulunduğu Selanik kumandanlığından ve dün gece (?) cihetinde ve Bektaş mevki'inde Yunan eşkiya çetesinden pusuya uğrayan beş kişiden biri meyyiten esliha ve cephanesiyle derdest edildiği fırka kumandanlığından bildirilmiş ve mecruh şakinin alikonulub hastaneye nakli ile tedavisi cevaben Selanik kumandanlığına yazılmış, olmağla ma'lûm-ı alî buyrulmak babında... BOA. *Y..PRK.ASK.* 115/13. 14 Eylül 1896 (2 Eylül 312)

⁹² BOA, *Yıldız Perakende Evrakı Mabeyn Başkitabeti (Y..PRK.BŞK).* 70/104. lef 1, 13 Eylül 1903 (20 C. 321); BOA. (Y.MTV). 251/47. lef 1. 16 Eylül 1903 (23 C. 1321).

⁹³ BOA. *Y..PRK.ASK.* 204/2. lef 1, 15 Eylül 1903 (2 Eylül 319).

⁹⁴ BOA. *Yıldız Perakende Evrakı Umum Vilayet Evrakı (Y..PRK.UM).* 60/107. lef 1, 12 Kasım 1902 (10 Ş. 1320).

⁹⁵ BOA. *DH.MKT.* 593/56. lef 1, 12 Ekim 1902 (9 B. 1320).

⁹⁶ BOA. *DH.MKT.* 593/56. 11 Ekim 1902 (8 B. 1320/ 28 Eylül 1318); BOA.Bâb-ı Âlî Evrak Odası (BEO). 2085.156363. lef 2, 31 Mayıs 1903 (4 Ra. 1321).

⁹⁷ BOA, *DH.MKT.* 603/65. lef 3,28 Ekim 1902 (26 B. 1320/ 15 Teşrinievvel 1318)

⁹⁸ 27 Şubat 1312 (11 Mart 1897) tarihinde alınan bir ihbar sayesinde, Selanik'e asker nakleden katarları Rum ve Bulgarlardan oluşan eşkiya çetelerinin Dedeağaç ile İneroz arasında ber-heva edecekleri Atina sefaretinden öğrenilmiş, buna göre sevk edilecek askerlerin selameti için gerekli önlemler alınmıştır. BOA, (Y..PRK.BŞK). 50/62. 11 Mart 1897 (7 L. 1314); Bulgar eşkiya çetelerinin Ohri, Pirlepe, Kumanova civarlarında ihtilale hazırlandıkları, Rusya'dan Varna ve Hocabeğ yoluyla silah geleceği, Sofya merkez komitesinin Ohri'deki muhberi Gorki Petrof,

Bu dönemde asayişin bozulmasında çetelerin yanı sıra devletin kendi jandarması dahi sebebiyet vermiştir. Merkezi otorite o kadar sarsılmıştır ki jandarma efradından bazı kişiler kendilerini eşkıya gibi göstererek halktan kurtuluş akçesi toplamışlardır⁹⁹. Dolayısıyla devlet, bölgede sarsılan otoritesini yeniden kurmak için çeşitli ıslahat layihaları yayınlamıştır.¹⁰⁰

19. yüzyıl sonlarında Makedonya bölgesinin paylaşımı meselesi çete faaliyetlerinin daha da yoğunlaşmasına neden olmuştur. 1897 yılında Rusya ve Avusturya arasında Makedonya'nın paylaşılmasına dair antlaşma yapılması, Makedonya'yı kimseyle paylaşmak istemeyen Bulgarları endişelendirmiştir. 1899 yılında Makedonya Komitesi aracılığıyla bir girişimde bulunarak, Makedonya'da Bulgar umumi valisi idaresinde, muhtariyet kurulmasını istemişlerdir. Ancak bu durum diğer Balkan uluslarının tepkisini, dolayısıyla da Büyük Güçlerin bölgeye müdahalesini çekeceğinden Avusturya ve Rusya, Balkanlar'da asayişin korunması için Osmanlı'ya burada ıslahat yapılmasını teklif etmişlerdir¹⁰¹. Yapılan baskılar sonucu II. Abdülhamit, Avrupa devletlerinin müdahalesini engellemek üzere 1902 tarihinde, Rumeli Vilâyetleri Hakkında Talimatname hazırlatmış ve derhal yürürlüğe koymuştur. Buna göre: Valilerin yetkileri artırılmış, Müslüman ve Hıristiyanlardan oluşan bir jandarma teşkilâtı kurulmuş, yapılacak ıslahatları kontrol amacıyla vezir rütbesinde umumî bir müfettiş atanmıştır¹⁰². Umumî Müfettiş olarak bölgeye atanan Hüseyin Hilmi Paşa ve beraberindekiler, bölgede, kısa zamanda başarı gösterdilerse de asayiş tam olarak sağlanamamıştır. Bu ıslahat tasarısına ek olarak 1903 yılında Avusturya, Rusya ve Berlin Antlaşması'nı imzalayan devletler, Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki hükümlerlik haklarını kısıtlayacak bir memorandum vermişlerdir. Ancak yapılan bu değişiklikler, bölgede sükûnet yaratmak yerine, ihtilal komitelerinin faaliyetlerini artırmalarına neden olmuştur. Özellikle Makedonya'da yaşayan Ortodoks Hıristiyan halk, bu durumdan olumsuz etkilenmiş, Yunan ve Bulgar milliyetçileri arasında sıkışıp kalmıştır.¹⁰³

Muhtemel Balkan harbinden çekinen büyük devletler, Balkanlar'da asayişin korunması için yeni bir plan hazırlamışlardır. Mürzsteg programı olarak da bilinen bu yeni düzenlemeye göre : Umum müfettiş Hüseyin Hilmi Paşa'nın yanına, Hıristiyan halkın ihtiyaçları üzerine dikkat çekecek, burada olup bitenleri hükümetlerine bildirecek özel memurlar atanacaktır;

Pirlepe'deki muhbiri Divord Mişfer adlı kişiler tarafından hariciye nezaretine bildirilmiştir. BOA, *Dahiliye Nezareti Tesri-i Muamelât ve Islahât Komisyonu Evrakı Muamelat (DH.TMIK.M.)*. 82/25. lef 1, 20 Mart 1900 (18 Za. 1317)

⁹⁹Edirne memuru Hakkı Bey kullarından vürud-ı şifre celfisidir

Çorlu, Lüleburgaz ve Kırkkilise havalisindeki Bulgar Deveci namıyla iki eşkıya çetesi zuhur eylesinden çiftlik ve ticaret ashabının şehirlere dışarı çıkamadıkları ve bu sene 'aşâr iltizâmına cesaret edemeyecekleri mer'i olduğundan ve eşkıya çetesinin bu havalide eksik olmaması ve vilâyet jandarma kumandanının iktidarsızlığından neş'et idüb hatta geçende şâki deveci çetesini te'dibe memur ettiği jandarmalar "deveciler biziz" diyerek şundan bundan fîdye-i necât aldıkları, tahakkuk ederek haklarında hükm-i kanunun icra edilmesi bunlar hakkında gerekli tahakkuk yapılarak haklarında hükm-i kanununun icrâ edilmesi, bu kolu müeyyed bulunmağla burada gayur ve muktedir bir jandarma kumandanının istihdamı elzem ve sâbıkı misüllü bir mikdar süvari-i asâkir-i şâhânenen kollar gezdirilmesi ve makam-ı vilâyetden de işlere ehemmiyet verilerek bu bâbda biraz sarf-ı mesai edilmesi 'umûm tarafından intizâr olunduğu müstahber ise de ... BOA, *Y..PRK.PT.* 3/6. 1 Haziran 1887 (20 Mayıs 303).

¹⁰⁰ Mustafa, Oğuz, II.Abdülhamid'e Sunulan Layihalar, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007, s.262-269.

¹⁰¹ Karal, *age*, s. 152.

¹⁰² Karal, *age*, s. 157.

¹⁰³ Mazower, *age*, s. 82, 160.

Makedonya'daki asayiş kuvvetlerinin ıslahı, Osmanlı Hükümeti tarafından yabancı bir generale verilecektir ve bu generalin maiyetinde yeteri kadar yabancı subay olacaktır; genel af ilân edilecek, tahrip edilen köylere hükümet yardım yapacak ve buralardan bir yıl süreyle vergi alınmayacaktır¹⁰⁴. Mürzsteg programıyla, bölgede kısmen başarılı olunduysa da çete faaliyetleri durdurulamamıştır. Çünkü Osmanlı Devleti ilân ettiği umumî afa, terör eylemleriyle asayiş bozduğu için tutukladığı kişileri salıvermek durumunda kalmıştır. Bu da bölgede asayişin temin edilmesini imkânsızlaştırmıştır.

Sonuç

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve ardından imzalanan Berlin Antlaşmasıyla ve “Büyük Güçlerin” ortak amacı doğrultusunda, Osmanlı topraklarını paylaşmak üzerine yeni bir denge kurulmuştur. Bu döneme kadar Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne müdahale edilmemesi politikası, Berlin Antlaşmasıyla ortadan kaldırılmıştır. Bu bağlamda bağımsızlıklarını kazanmak isteyen Balkan ulusları, bölgeye Büyük Güçlerin müdahalesini çekmek üzere komiteler kurarak çetecilik faaliyetleriyle uğraşmışlardır. Özellikle kendilerinden olmayan etnik unsurları bölge dışına itmek üzere giriştikleri çetecilik faaliyetlerinde başta Rusya olmak üzere diğer Avrupalı devletlerin de desteğini almışlardır. Ancak bu durum en çok da bölgedeki Müslüman ahaliyi olumsuz etkilemiştir. Yaşanan gelişmeler Osmanlı Devleti açısından sadece büyük toprak kayıplarına yol açmamıştır. Mali kaynakların da iyice azaldığı bu dönemde devlet, Balkanlar'dan gelen büyük bir göç dalgasıyla karşı karşıya kalmıştır.

1878 yılında Berlin Antlaşması'nın imzalanmasının ardından Osmanlı Devleti, Balkan coğrafyasında elinde kalan topraklarda sarsılan otoritesini yeniden kurmaya çalışsa da çok da başarılı olamamıştır. Çünkü bu dönemde başta Bulgarlar olmak üzere diğer Balkan devletleri, özellikle Osmanlı Devleti'nin elinde kalan topraklarda kendi varlıklarını arttırarak buraları kendi milli devletlerinin sınırları içine katmak istemişlerdir. Dolayısıyla hedeflerine ulaşmak için çeteler oluşturarak terör faaliyetlerine sıklıkla başvurmuşlardır. Bu doğrultuda Bulgarlar, Yunanlılar, Sırp ve Arnavutlar da çeteler kurmuşlar ve bizzat kendi hükümetleri tarafından para, silah, cephane temini gibi hususlarda desteklenmişlerdir. Ancak hızla yükselen etnik milliyetçiliğin de etkisiyle bu çetelerin faaliyetleri Hıristiyan Balkan uluslarını sadece Türklerle değil, farklı mezhepten olan uyruklarıyla da karşı karşıya getirmiştir.

Balkan devletlerinin etnik ve kültürel savaş alanı haline gelen bölgede Osmanlı yönetimi, asayiş temin edebilmek için çeşitli tedbirler almak durumunda kalmıştır. Zaman zaman askeri kuvvet de kullanmış, askeri kuvvetin yetmediği yerlerde halktan da yardım almıştır. Diğer taraftan istihbarat ve casusluk faaliyetlerine önem verilmiş ve olası bir saldırının önüne geçilmeye çalışılmıştır.

20. yüzyıl başlarına gelindiğinde ise bölgedeki karışıklık ve huzursuzluğun giderek arttığı gözlemlenmiştir. Osmanlı Devleti bu süreçte komite ve çetelere karşı tedbirler almaya devam etmişse de Büyük Güçlerin isteği doğrultusunda yapılan “Islahatlar” neticesinde, asayiş bozan kişileri salıvermek zorunda kalmıştır. Diğer taraftan Balkanlar'daki Müslüman-Türk nüfusun

¹⁰⁴ Karal, *age*, s. 159.

tedhiş hareketleriyle azaltılması hem bağımsızlığını kazanmak isteyen Balkan uluslarının hem de Büyük Güçlerin işine gelmiştir. Neticede Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da asayişini temin ederek merkezi otoritesini yeniden güçlendirmesi mümkün olamamıştır. Zaten Osmanlı Devleti'nin sarsılan otoritesini yeniden kurma isteği, Büyük Güçlerin menfaatleriyle çatıştığı için asayişini temin etmek üzere alınan tedbirler, hiçbir zaman kesin ve kalıcı olamamıştır.

Kaynakça

1. Arşiv Vesikaları:

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA):

Bâb-ı Âlî Evrâk Odası (BEO), 2085.156363.

Dahiliye Mektubi Kalemi (DH.MKT.), 479/16, 585/34, 603/65, 593/56, 1468/45.

Dahiliye Muamelat (DH.TMIK.M.), 82/25.

Şûrâ-yı Devlet (ŞD), 2569.39.

Yıldız Askeri Maruzat (Y..PRK.ASK), 150/74, 105/103, 105/93, 115/13, 204/2.

Yıldız Başkıtabet Dairesi Maruzatı (Y..PRK.BŞK),50/62, 70/104.

Yıldız Elçilik, Şehbenderlik ve Ateşemiliterlik (Y..PRK.EŞA.), 27/80.

Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y..MTV), 21/26, 93/109, 251/47.

Yıldız Posta Telgraf Nezareti Maruzatı (Y..PRK.PT.), 3/6.

Yıldız Perakende Evrakı Umum Vilayet Evrakı (Y.PRK.UM). 60/107.

Yıldız Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği (Y..PRK.TKM), 35/45

Yıldız Yaveran ve Maiyet-i Seniyye Erkan-ı Harbiye Dairesi(Y..PRK.MYD), 16/98, 16/95,

Yıldız Zabtiye Nezareti Maruzatı (Y..PRK.ZB..),16/16

2. Araştırma-İnceleme Eserler

ADANIR, Fikret, *Makedonya Sorunu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2001.

ALTINTAŞ, Ahmet, "Makedonya Sorunu ve Çete Faaliyetleri", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi VII*, S.2. 2005, s.75-99.

ARMAOĞLU, Fahir, *19.yy. Siyasî Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

AYDIN, Mahir, *Şarki Rumeli Vilayeti: Ortaya Çıkışı-İdari Teşkilatı-İlhâkı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 1989.

- AYDIN, Mithat, “1876 Bulgaristan Ayaklanmasının Osmanlı-İngiliz İlişkilerine Etkisi”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Yıl:2002(2) S.12, s.80-87.
- AYDIN, Mithat, “Doksanüç Harbi”, *DİA*, C.9,Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s.498-499.
- BAKIRCILAR, Nimet Ayşe, “Makedonya Sorunu Hakkında Bir Risale: Makedonya Mes’alesi ve Balkan Harb-i Ahiri “, *History Studies*, Volume: 3 / 1, Sakarya 2011, s.15-43.
- BEYDİLLİ, Kemal, “II. Abdülhamid Devrinde Makedonya Mes’alesi’ne Dair”, *Osmanlı Araştırmaları*, IX, İstanbul 1989, s. 77-99.
- ÇANLI, Mehmet, “Balkanlarda Komitacılık ve Çetecilik: II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Oturumlarında Yapılan Tartışmalar ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı: 6/4 2017, s. 2825-2846.
- GENCER, Ali İhsan, “Berlin Antlaşması”, *DİA* 5, İstanbul 1992, s. 516-517.
- GÖLEN, Zafer, “1857-59 Bosna Hersek İsyânı”, *Belleten*, C. LXXIII-S. 267, (Ağustos) 2009, s. 465-542.
- HACISALİHOĞLU, Mehmet, “Makedonya”, *DİA*, C.27, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, s.437-444.
- HALAÇOĞLU, Ahmet, “Bulgar Mezâlimi”, *Türkler*, C.13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.557-571.
- İNALCIK, Halil, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, Eren Yayınları, İstanbul 1992.
- İPEK, Nedim, *Anadolu’dan Türk Göçleri(1877-1890)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994.
- İPEK, Nedim, “1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı”, *TÜRKLER*, C. 13, İstanbul 2002, s.9-27.
- JELAVICH, Barbara, *Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar*, Küre Yayınları, İstanbul 2009.
- KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C.VIII., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.
- KARPAT, Kemal, *Balkanlar’da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, Çev: Recep Boztemur, İmge Yayınları, İstanbul 2004.
- KOCACIK, Faruk, “Balkanlar’dan Anadolu’ya Yönelik Göçler (1878-1890)”, *Osmanlı Araştırmaları I*, İstanbul 1980, s. 137-190.
- KOYUNCU, Aşkın, “Bulgaristan’da Osmanlı Maddi Kültür Mirasının Tasfiyesi (1878-1908)”, *OTAM*, S. 20, Ankara 2006, s. 197-243.

- KÖSE, Osman, “Bulgaristan Emareti ve Türkler (1878–1908)”, *Turkish Studies*, 1/2 Fall, 2006, s.259-302.
- MAZOWER, Mark, *Bizans'ın çöküşünden Günümüze Balkanlar*, Çev: Ayşe Özil, Alfa Yay, 2. Baskı, İstanbul 2017.
- OĞUZ, Mustafa, *II.Abdülhamid'e Sunulan Layihalar*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.
- ÖZÇELİK, Selahattin, *Balkanlarda Kimlik Arayışı Bulgar Terör Örgütünün Anatomisi*, İlgı Yayınları, İstanbul, 2006.
- ÖZTÜRK, Mustafa, “1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Belgeleri: Abdi Paşa'nın Muhakemesi”, *Belgeler*, C.XXIII., S.27'den Ayrıbasım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s.117-141.
- SAATÇI, Meltem Begüm, “XIX. Yüzyıl Sonunda Makedonya Sorunu ve Makedonya'da Kurulan Örgütler”, *Türkler*, C.13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.108-117.
- SAFİ, Polat, “Üç Tarz-ı Çete”, *Kebikeç*, S. 34, 2012, s.85-105.
- SANDER, Oral, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, İmge Yayınları, İstanbul 1999.
- SAYGILI, Hasip, “Rumeli Müfettişliği Döneminde (1902-1908) Makedonya'da Yunan Komitecileri ve Osmanlı Devleti”, *Güvenlik Stratejileri*, Sayı: 21, 2011, s. 147-185.
- SEDES, Halil, *1878-1878 Osmanlı Ordusu Savaşları Bosna-Hersek ve Bulgaristan: 1875-1876 Bosna-Hersek ve Bulgaristan İhtilâlleri ve Siyasî Olaylar Başlangıç Birinci Kısım*, İstanbul 1946.
- ŞAHİN, Gürsoy. “XX. Yüzyılın Başlarında Manastır Vilayeti'nde Suç ve Asayişe Dair Bazı Tespitler”, *Osmanlı Dönemi Balkanlar'da Kültürel ve Sosyal Hayat*, Ed. Prof. Dr. Zafer Gölen & Doç. Dr. Abidin Temizer, Gece Kitaplığı, İstanbul 2018, s. 341-396.
- ŞEMSETTİN SAMİ, *Kamus-ı Turkî*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989.
- ŞENTÜRK, M. Hüdai, *Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1850-1875)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.
- ŞİMŞİR, Bilal N., *Bulgaristan Türkleri (1878-1985)*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1986.
- TEMİZER, Abidin, “Karadağ'da Öteki Sorunu: Müslümanlar (1878-1913)”, *History Studies*, 5/3, Haziran 2013, s. 223-240.
- TUNCER, Hüner, *Osmanlı Devleti ve Büyük Güçler (1815-1878)*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2009.

YETİM, Fahri, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılma Döneminde Balkan Milliyetçiliği ve Büyük Güçler", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 25, 2011, s. 285-296.